
La dimensió ambiental del sector primari al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac. El cas de l'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs (Matadepera)

Iago Otero,^{1,2}
Laia Domènech¹
i Alba Escalona³

1. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals (ICTA), Universitat Autònoma de Barcelona.

2. Consell Local del Medi Ambient de Matadepera

3. Explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs

Resum

Aquest article té la seva base conceptual en dues de les anomenades disciplines híbrides: l'ecologia del paisatge i l'agroecologia. Les disciplines híbrides són noves propostes epistemològiques i metodològiques que sorgeixen com a resposta al corrent dominant en la ciència contemporània, que tendeix a especialitzar i parcel·lar excessivament el coneixement. Mentre que els científics agrícoles desenvolupen noves tecnologies basades en el coneixement científic per modernitzar l'agricultura tradicional, els agroecòlegs estudien les tecnologies tradicionals de pagesos i indígenes per obtenir coneixements científics moderns. L'ecologia del paisatge tracta els aspectes estructurals i funcionals del paisatge, i fa una aportació notable respecte al paper de les activitats agrosilvopastorals tradicionals (o aquelles dissenyades amb criteris agroecològics) en la conservació dels espais naturals. El concepte de dimensió ambiental del sector primari fa referència al paper de l'activitat agrosilvopastoral sostenible en el funcionament ecològic del territori i als vincles positius que s'estableixen entre el sector primari i el sistema socioeconòmic: generació i manteniment de diversitat paisatgística, manteniment de biodiversitat, reducció de la vulnerabilitat del territori enfront a grans incendis forestals, producció de recursos bàsics del turisme de natura – cultura, paisatge i natura – i suport per a l'educació ambiental. La descripció de l'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs (Matadepera) servirà per exemplificar els beneficis del manteniment de l'afeblit sector primari al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac.

Paraules clau

Agroecologia, ecologia del paisatge, sector primari, dimensió ambiental, Can Pèlacs

Resumen

La dimensión ambiental del sector primario en el Parque Natural de Sant Llorenç del Munt y l'Obac. El caso de la explotación de agricultura ecológica de Can Pèlacs (Matadepera)

Este artículo tiene la base conceptual en dos de las llamadas disciplinas híbridas: la ecología del paisaje y la agroecología. Las disciplinas híbridas son nuevas propuestas epistemológicas y metodológicas que surgen como respuesta a la corriente dominante en la ciencia contemporánea, la cual tiende a especializar y parcelar excesivamente el conocimiento. Mientras que los científicos agrícolas desarrollan nuevas tecnologías para modernizar la agricultura tradicional basadas en el conocimiento científico, los agroecólogos estudian las tecnologías tradicionales de campesinos e indígenas para obtener conocimientos científicos modernos. La ecología del paisaje trata los aspectos estructurales y funcionales del paisaje, y hace una aportación notable respecto al papel de las actividades agrosilvopastorales tradicionales (o aquellas diseñadas con criterios agroecológicos) en la conservación de los espacios naturales. El concepto de dimensión ambiental del sector primario se refiere al papel de las actividades agrosilvopastorales sostenibles en el funcionamiento ecológico del territorio y a los vínculos positivos que se establecen entre el sector y el sistema socioeconómico: generación y mantenimiento de diversidad paisajística, mantenimiento de biodiversidad, reducción de la vulnerabilidad del territorio frente a grandes incendios forestales, producción de recursos básicos para el turismo de naturaleza y apoyo a la educación ambiental. La descripción de la explotación de agricultura ecológica de Can Pèlacs (Matadepera) servirá para ejemplificar los beneficios del mantenimiento del debilitado sector primario en el Parque Natural de Sant Llorenç del Munt y l'Obac.

Palabras clave

Agroecología, ecología del paisaje, sector primario, dimensión ambiental, Can Pèlacs

Abstract

The environmental dimension of the primary sector in Sant Llorenç del Munt i l'Obac Nature Reserve. The case of the ecological agricultural exploitation at Can Pèlacs (Matadepera)

The conceptual basis of this article is two of the so-called hybrid disciplines: landscape ecology and agroecology. They are new epistemological and methodological concepts that emerge as a response to the dominant current in contemporary science, which tends to specialise and compartmentalise knowledge excessively. Whilst agricultural scientists are developing new technologies based on scientific knowledge to modernise traditional agriculture, agroecologists are studying the traditional technologies of farmers and local people to obtain modern scientific knowledge. Landscape ecology deals with the structural and functional aspects of the landscape, and makes a notable contribution to the role of traditional agrosilvopastoral activities (or the ones designed with agroecological criteria) in the conservation of natural spaces. The concept of the environmental dimension of the primary sector refers to the role of sustainable agrosilvopastoral activity in the ecological functioning of the territory and the positive ties established between the primary sector and the socio-economic system: generation and maintenance of landscape diversity, maintenance of biodiversity, reduction of the vulnerability of the territory to major forest fires, production of basic nature tourism resources – culture, landscape and nature – and support for environmental education. The description of the ecological agricultural exploitation of Can Pèlacs (Matadepera) will serve as an example of the benefits of maintaining the weakened primary sector in Sant Llorenç del Munt i l'Obac nature reserve.

Keywords

Agroecology, landscape ecology, primary sector, environmental dimension, Can Pèlacs

Introducció

Partint de la base conceptual de l'ecologia del paisatge i l'agroecologia i des d'una visió interdisciplinària de la realitat ambiental, seguidament s'identifiquen els avantatges de l'activitat agrícola tradicional per a l'entorn socioecològic del municipi de Matadepera i per al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, a través de l'estudi de l'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs. Després de descriure la gestió agrària, la gestió de l'aigua i el sistema de comercialització dels productes de Can Pèlacs, s'analitzen les funcions que realitza l'explotació des del punt de vista del funcionament ecològic i socioeconòmic del territori: manteniment de paisatge i biodiversitat, prevenció de grans incendis forestals, manteniment del patrimoni rural, promoció turística local i educació ambiental. Finalment, s'apunta la importància de recuperar l'afeblit sector primari del parc natural.

Ecologia del paisatge, agroecologia i dimensió ambiental del sector primari

L'aparició de les disciplines híbrides

Aquesta comunicació té la base conceptual en dues de les anomenades disciplines híbrides: l'ecologia del paisatge i l'agroecologia. Les disciplines híbrides es consideren noves propostes epistemològiques i metodològiques que sorgeixen com a resposta a la tendència dominant en la ciència contemporània, la qual promou una especialització excessiva i una parcel·lació del coneixement (TOLEDO, 1998). L'aparició d'aquest nou aparell conceptual com a intent de superació de les anàlisis reduccionistes de la ciència actual ha sorgit, segons aquest mateix autor, en diferents moments i en diferents camps del coneixement. Els problemes ambientals il·lustrarien aquest procés de reacció conceptual, ja que els reptes que plantegen només poden ser resolts amb enfocaments interdisciplinaris i integradors. En aquest context se situa l'aparició de les disciplines híbrides, com a resultat de la integració de l'ecologia amb altres disciplines dedicades a estudiar aspectes socials o humans. Entre les disciplines híbrides trobem la història ambiental, la sociologia ambiental, l'economia ecològica, l'ecologia humana, l'ecologia urbana, l'agroecologia o l'ecologia del paisatge.

L'agroecologia i l'ecologia del paisatge

L'agroecologia no és únicament l'aplicació de la ciència ecològica a l'agricultura, sinó que es distingeix especialment pel reconeixement de la coevolució social i ecològica i la inseparabilitat dels sistemes socials i ecològics. Les arrels del pensament agroecològic cal cercar-les en les ciències agrícoles i en l'ecologia, però en la seva configuració també és important esmentar la influència de l'incipient moviment ecologista, dels estudis de desenvolupament rural dels països del Tercer Món i de la descripció de les pràctiques agrícoles indígenes i pageses per part d'antropòlegs i geògrafs (HECHT, 1999). Respecte a aquestes últimes, mentre que els científics agrícoles desenvolupen noves tecnologies basades en el coneixement científic per modernitzar l'agricultura tradicional, els agroecòlegs estudien les tecnologies tradicionals de pagesos i indígenes per obtenir coneixements científics moderns (NORGAARD, 1985). En basar-se en un paradigma científic diferent, l'a-

groecologia també adopta una concepció diferent del desenvolupament, el qual ha de consistir en polítiques i actuacions locals i no en una planificació a gran escala, que tendiria a destruir els coneixements locals.

L'ecologia del paisatge, considerada el resultat de la integració de l'ecologia amb la geografia (TOLEDO, 1998), tracta els aspectes estructurals i funcionals del paisatge (RODÀ, 1999). El paisatge està format per un conjunt d'elements de diferent naturalesa, forma i mida: tesselles, corredors i matriu. Les tesselles són superfícies amb característiques relativament homogènies i diferents de les del seu voltant, com una taca agrícola enmig d'un paisatge forestal. Els corredors són elements lineals del paisatge, com camins, marges de camps o cursos d'aigua. I per últim, la matriu subjacent és el tipus de tessella que ocupa una major superfície. Un exemple de matriu és la coberta forestal que envolta els camps de Can Pèlacs, tal com veurem més endavant. Tots aquests elements es troben relacionats entre si per una sèrie de fluxos d'energia i materials, de manera que l'estructura del paisatge en condiciona el funcionament i viceversa. L'ecologia del paisatge fa especial referència al paper de les activitats agrosilvopastorals tradicionals (o aquelles dissenyades amb criteris agroecològics) en la conservació dels espais naturals. En primer lloc, l'abandonament de les activitats agrosilvopastorals tradicionals en molts espais naturals està comportant una pèrdua d'heterogeneïtat paisatgística i de diversitat d'hàbitats i d'espècies. En segon lloc, molts ecosistemes com els guarets, les pastures o les deveses no poden persistir si no es manté el règim d'intervenció humana que els va originar. Per tant, caldria evitar l'abandonament de les explotacions tradicionals i fomentar una estructura paisatgística que incorpori enclavaments petits o mitjans d'altres usos dins les grans tesselles (RODÀ, 1999).

La dimensió ambiental del sector primari

De les aportacions del pensament agroecològic i de l'ecologia del paisatge es pot extreure el concepte de dimensió ambiental del sector primari. Aquest fa referència al paper de l'activitat agrosilvopastoral sostenible en el funcionament ecològic del territori i als vincles positius que s'estableixen entre el sector primari i el sistema socioeconòmic comarcal o regional (BOADA I OTERO, 2006). Els diferents vessants de la dimensió ambiental del sector primari són: generació i manteniment de diversitat paisatgística, manteniment de la biodiversitat, manteniment del patrimoni rural, reducció de la vulnerabilitat del territori enfront de grans incendis forestals, regulació hidrològica de conques, manteniment de boscos com a embornals de carboni, marc per a activitats d'educació ambiental, contribució a la qualitat de vida a través de l'oci i l'estètica i la producció de cultura i paisatge, recursos bàsics del turisme de natura. L'activitat primària tradicional o les formes modernes que incorporen criteris agroecològics tenen una dimensió ambiental positiva, tanmateix també podem parlar d'una dimensió ambiental negativa del sector primari quan aquest evoluciona cap a la intensificació.

L'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs (Matadepera)

Descripció de la finca i el seu entorn

Can Pèlacs és una finca de propietat privada d'un es 120 ha,

amb matriu forestal i algunes tesselles agrícoles. Està situada al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, entre els 700 i els 800 m d'altura, dins del municipi de Matadepera. La pairalia, actualment utilitzada com a segona residència pels propietaris, i la masoveria, habitada tot l'any, daten dels anys trenta del segle xx. Un pacte oral entre masovers i propietaris regula les relacions entre aquests. A l'est de la propietat s'alça la carena del Pagès, d'on baixen diverses cingleres, com la Roca Petanta, i canals, com la canal del Pi Tort o la de l'Abella. Al nord de la finca, el turó de les Rovires (828 m) i el puig Conill (903 m) s'alcen sobre els camps. Al sud de la finca trobem els plans de Can Garrigosa; i a l'oest, la riera de les Arenes i els vessants llevantins del Castellsapera (940 m) i la Roca del Corb (877 m).

La xarxa hidrogràfica de la finca és constituïda per diversos cursos d'aigua temporals, com el torrent del Forn del Cargol, el torrent de la Quintana de Can Pèlacs, la canal del Pi Tort o la canal de la Pedrera, que recullen les aigües de pluja i les condueixen a la riera de les Arenes. A la finca de Can Pèlacs i al seu entorn immediat (quatre quadres UTM d'1 km de costat) el *Mapa de vegetació de Sant Llorenç del Munt* a escala 1:25.000 (PINTÓ I PANAREDA, 1995) estableix diferents unitats de vegetació, entre les quals trobem: alzinar amb pi blanc i brolla calcícola de romaní i bruc d'hivern, conreus herbacis i comunitats arvenses associades, pineda de pi roig sobre alzinar, pineda de pinassa sobre alzinar, alzinar, brolla de romaní i bruc d'hivern i complexos i mosaics de cingleres i codines.

Una anàlisi històrica ambiental del municipi de Matadepera i de l'entorn posa de manifest els canvis que s'han esdevingut en el territori rural des del segle xviii: el pas d'una parròquia de masies disseminades en un territori agroforestal primari a un municipi de ciutat difusa amb boscos terciaritzats. L'any 1768 la població de Matadepera estava distribuïda en 24 edificacions aïllades, 17 de les quals eren masies (AMETLLER, 1997). El model d'explotació tradicional de les masies entra en crisi durant el segle xix arran de la integració de l'economia vallesana en mercats de major abast territorial. El trasllat d'alguns propietaris a la ciutat, la disminució progressiva del seu domini polític i la cessió de la gestió de les propietats a masovers coincideixen amb el creixement de la nova vila de Matadepera, iniciat al darrer terç del segle xviii a partir de sèries de cessions emfitèutiques de parcel·les d'alguns propietaris (ROCA, 2003). Després d'alguns eixamples durant les primeres dècades del segle xx, el sòl urbanitzat de Matadepera augmenta bruscament amb l'execució de diversos plans parcials d'iniciativa privada entre els anys 1964 i 1976 (ARTIGAS, 1983), caracteritzats per una baixa densitat edificatòria. Aquest model de ciutat difusa es consolida amb l'aprovació i desenvolupament del Pla general d'ordenació urbana (1983), actualment en revisió. La coincidència de l'expansió urbanística en zones forestals segons el model de baixa densitat i la crisi del sector primari de les últimes dècades determinen un canvi socioecològic important a Matadepera (OTERO, 2005). L'abandó de les pràctiques agrosilvopastorals, que mantenien una elevada diversitat d'hàbitats i d'espècies ja que fragmentaven els ecosistemes en múltiples estadis successius i gestionaven el combustible forestal, ha provocat una disminució d'algunes espècies associades a espais oberts (REAL, 2005) i un augment de la capacitat de propagació d'un possible incendi. Aquest úl-

tim factor, unit a l'increment de la pressió humana i d'infraestructures als boscos, és la causa estructural de l'aparició dels grans incendis forestals (CFC i COSE, 2005).

Gestió agrària de la finca

L'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs reprèn la seva activitat l'any 2003 principalment amb els objectius següents: recuperar agrícolament la finca i contribuir a recuperar el mosaic agroforestal del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, treballar la finca segons els principis de l'agricultura ecològica, fer de la pagesia la font d'ingressos i crear un espai de salvaguarda d'espècies o varietats hortícoles i de fruiters tradicionals en desús (ESCALONA I GARRIGA, 2003). La superfície agrícola és d'unes nou hectàrees, de les quals aproximadament la meitat es troba en guaret; la resta es destina a horta intensiva, horta extensiva i camps d'extensiu. Es preveu augmentar la superfície agrícola en dues hectàrees en els propers anys, mitjançant la rompuda de tres parcel·les. Als horts intensius es porta a terme una producció hortícola i es preveu la prioritització de les varietats locals respecte de les comercials i la seva comercialització. Als camps d'extensiu conreus, durant la campanya del 2005 s'hi ha sembrat melca (*Sorghum bicolor*), destinada a la producció de farratge i la multiplicació de llavors. Les parcel·les que han de ser rompudes en els propers anys són dos antics camps d'avellaners, d'una varietat que encara no ha estat determinada, i un antic camp d'oliveres, amb 57 peus de *tinenta* i 3 de *bardala*.

L'agricultura ecològica utilitza un conjunt de tècniques per augmentar la fertilitat del sòl sense utilitzar adobs químics. A Can Pèlacs es porten a terme aportacions de compost produït a la mateixa finca, adobs en verd i aportació de fems i gallinassa seca. Una altra tècnica utilitzada per evitar l'esgotament de nutrients és la rotació i l'associació de conreus, ja que els diferents sistemes radiculars exploren profunditats diferents del sòl, a la vegada que algunes espècies compensen l'efecte d'altres que consumeixen més nutrients. Per dotar l'agroecosistema de Can Pèlacs d'estabilitat ecològica i econòmica enfront de les pertorbacions, s'intenta que el conjunt de varietats i espècies que es conreen (alternativa) sigui el màxim de diversa. El control de plagues també segueix els principis de l'agricultura ecològica i es basa en l'elecció correcta del material vegetal, la situació adequada del conreu en la rotació i la utilització d'algunes substàncies de síntesi permeses per la normativa del Consell Català de la Producció Agrària Ecològica (CCPAE) o preparats a base de derivats de plantes, com cua de cavall (*Equisetum* sp.) macerada.

L'explotació es beneficia de l'existència d'un entorn forestal adjacent, el qual ofereix nombrosos refugis i fonts d'aliments a insectes amb capacitat de control de plagues, augmenta la biodiversitat edàfica i contribueix a la fertilització de la zona de conreu en contacte amb el bosc per efecte d'algunes espècies lleguminoses pioneres com la gatosa (*Ulex parviflorus*) i la ginesta (*Spartium junceum*). A més, forneix productes per a l'explotació –biomassa que es composta–, per a l'autoconsum –llenya, bolets, plantes aromàtiques i medicinals, fruits silvestres– o per a la venda –bolets i plantes aromàtiques–. Les plantes adventícies són considerades un element més de l'agroecosistema per les seves funcions de control de l'erosió o de subministrament de matèria orgànica. Així, no se'n preveu l'eradica-

ció amb plaguicides sinó el control de les poblacions a uns nivells acceptables. A Can Pèlacs, el maneig de flora adventícia es basa en el control manual i en tècniques per inhibir la seva germinació com l'elecció d'una adequada rotació i successió de conreus, el cobriment del camp amb un encoixinament de restes orgàniques o la utilització d'un adob en verd que cobreixi eficientment tot el terreny. La recuperació de varietats tradicionals és una de les fites destacades del projecte de Can Pèlacs: es conreen, entre d'altres, les faves *de tot l'any* i les mongetes *afartapobres* com a varietats tradicionals adaptades al medi i amb valor històric per a la conservació del coneixement local.

Gestió de l'aigua

L'escassetat d'aigua és la principal amenaça per a la continuïtat de la producció de la finca. Nombroses basses i múltiples connexions foren construïdes als anys trenta per emmagatzemar fins a 8.000 m³ i aprofitar al màxim l'aigua de pluja disponible, ja que aquesta és l'única font d'aigua de la finca. La reutilització de l'aigua i l'estalvi energètic conformen els pilars bàsics sobre els quals es va dissenyar el sistema. La reutilització de les aigües grises o l'aprofitament de les aigües pluvials, sistemes que permeten dur a terme una gestió integrada dels recursos i que avui dia són considerats recursos no convencionals en àrees urbanes (UIMP, 1994), han estat sempre presents en el sistema de gestió de l'aigua de la finca. Antigament els horts es regaven a manta però actualment són regats gota a gota o per aspersió per la seva major eficiència. Tot i comptar amb un sistema d'aprofitament de l'aigua d'una complexitat extraordinària que permet a l'explotació ser autosuficient i aprofitar l'aigua molt eficientment, en períodes de sequera els cultius sovint acusen la manca d'aigua. Algunes de les solucions que es podrien explorar per augmentar la disponibilitat d'aigua a la finca són: allargament i instal·lació de la xarxa d'aigua potable local, minimització de les pèrdues del sistema per l'evaporació de basses descobertes i l'augment de la capacitat d'emmagatzematge amb nous punts de captació o amb l'ampliació de la capacitat de les basses.

Comercialització dels productes

A Can Pèlacs existeix una gran proximitat entre el centre productor i els consumidors. Actualment hi ha tres sistemes de venda: cistelles de fruita i verdura, comandes a mida i caixes de verdura. Les cistelles de fruita i verdura estan calculades per al consum de dues persones durant una setmana, i la mateixa pagesa les reparteix setmanalment als domicilis d'unes 35 famílies del municipi de Matadepera. La base de la cistella són verdures de Can Pèlacs, i la resta prové de diferents cooperatives de productors ecològics (fruita) i de la granja de la Roca de Sant Llorenç Savall (ous de gallina ecològics). Els motius de la incorporació d'altres productes són: major varietat de l'oferta, possibilitat de vendre verdura en cas d'inclemències i d'oferir varietat durant tot l'any. El preu de les cistelles varia setmanalment segons el contingut. Per les comandes a mida el client ha d'encarregar la comanda que vol. Per últim, les caixes de verdura s'encarreguen per telèfon i es recullen a la finca els dissabtes al matí. L'encàrrec queda limitat a la verdura disponible, és a dir, aquella que no està reservada per a les cistelles. La major proximitat entre productors i consumidors afavoreix la traçabilitat d'un ali-

ment o producte. La traçabilitat dels productes ecològics, és a dir, el coneixement de tots els passos que tenen lloc des de la producció fins al consum, diferencia els aliments de qualitat, entre els quals s'inclouen els ecològics (AGUIRRE, 2003). Els sistemes de venda de Can Pèlacs ofereixen avantatges per als pagesos, ja que aquests poden preveure el volum de vendes i adaptar l'oferta a la disponibilitat de productes. A més, es minimitzen els embalatges i s'aporta una dieta variada al consumidor.

La dimensió ambiental de l'explotació de Can Pèlacs

Paisatge i biodiversitat

Les activitats agrosilvopastorals tenen una incidència decisiva en la formació del paisatge actual (BOADA I ZAHONERO, 1998). L'adequació de les activitats del sector primari a les condicions biofísiques de l'entorn immediat genera un paisatge divers. El model descrit en la figura 1 esquematitza la zonificació tradicional del paisatge agrari i s'ajusta a la distribució dels camps de Can Pèlacs. Les hortes (A), zona de producció de verdures i hortalisses, se situen pròximes a la masoveria per afavorir un desplaçament curt ja que és on es cultiven els productes que necessiten més treball o atenció. Els camps d'extensiu (B), zona de producció de cereals i farratge, requereixen una intensitat de treball agrícola menor, i per tant són emplaçats en punts més allunyats. Els camps de secà d'espècies llenyoses, a Can Pèlacs oliveres i avellaners, es trobaven en la tercera zona (C), a una distància considerable de la masoveria. En aquests indrets l'activitat requereix desplaçaments considerables, però els jornals que cal dedicar-hi són més ocasionals. La zona D correspon als espais forestals adjacents als camps, on fins fa unes dècades es capturaven dendrocombustibles (llenya, carbó i carbonet) i fusta. La disminució de la rendibilitat de l'explotació forestal derivada de la substitució de dendrocombustibles per combustibles fòssils en àrees urbanes, ha fet cessar l'activitat silvícola. Actualment s'hi realitza una apropiació de bolets, plantes aromàtiques i medicinals i fruits silvestres. El sector primari i els aspectes estructurals del món rural tenen, doncs, una importància cabdal en la configuració dels paisatges de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, uns paisatges agroforestals que formen part del patrimoni cultural i ambiental del parc.

Com enuncia l'ecologia del paisatge, les activitats agrosilvopastorals (tradicionals) estructuren el paisatge i fragmenten els ecosistemes en múltiples estadis successius, fet que es tradueix en un mosaic d'hàbitats i una major diversitat d'espècies. Amb el declivi d'aquestes activitats, nombroses espècies del parc veuen amenaçada la seva supervivència. Per exemple, la disminució en el nombre de parelles d'àguila cuabarrada (*Hieraetus fasciatus*) a Sant Llorenç del Munt s'atribueix a la davallada de les seves preses (el conill –*Oryctolagus cuniculus*– i la perdiu –*Alectoris rufa*–) produïda per la pèrdua d'espais oberts i l'increment de superfície forestal derivats de l'abandó dels conreus i de l'explotació del bosc (REAL, 2005). Així, l'àguila cuabarrada esdevé una indicadora del canvi socioecològic que ha experimentat el paisatge agroforestal de Sant Llorenç del Munt en les darreres dècades.

Prevenició de grans incendis forestals

La davallada de les activitats agrosilvopastorals és una de les causes estructurals de l'aparició dels grans incendis fo-

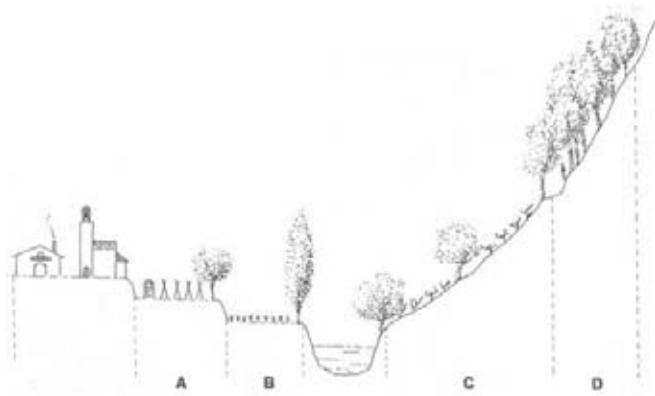

Figura 1. Adequació de l'activitat a les condicions de l'entorn immediat.
Font: BOADA I ZAHONERO (1988).

restals. La major part de la superfície cremada a Catalunya durant les darreres dècades és conseqüència dels grans incendis forestals o GIF que, tot i representar un percentatge molt petit respecte al nombre d'ignicions, són responsables del 90% de la superfície afectada (PIQUÉ, 2004). La prevenció dels GIF passa pel manteniment i/o endegament d'estructures agroforestals amb una menor capacitat de propagació del foc. En aquest context el sector primari esdevé un element clau, ja que té la capacitat de dotar el territori d'una estructura paisatgística discontinua i amb una menor càrrega de combustible, tanmateix és molt remarcable el paper de vigilància que porta implícit un mas o un equipament rural habitat o amb activitat.

Arran del gran incendi forestal de l'estiu del 2003 (amb més de 4.000 ha afectades i la pèrdua de vides humanes), element central d'aquesta trobada d'estudiosos, l'Agrupació de Defensa Forestal de Matadepera ha elaborat un pla de prevenció de grans incendis forestals basat en la metodologia dels incendis de disseny i en la integració de la gestió del territori amb la prevenció d'incendis forestals. Les mesures previstes en el pla, aprovat per l'Ajuntament de Matadepera el maig del 2005, inclouen el manteniment de zones de conreu, la recuperació de camps abandonats i intervencions silvícoles en punts estratègics encaminades a assolir estructures de vegetació òptimes per afrontar un foc (ADF DE MATADEPERA, 2005). El pla reconeix el valor de l'estructura en mosaic agroforestal, derivat de l'activitat primària de les masies de Matadepera, per a la prevenció i la controlabilitat de grans incendis forestals. Les mesures aprovades preveuen el manteniment dels camps en actiu de Can Pèlacs, així com la recuperació d'alguns camps, els quals coincideixen amb les previsions d'ampliació de la superfície agrària de l'explotació. La coincidència d'objectius i actuacions entre el pla de prevenció de grans incendis forestals de Matadepera i la gestió agrària de Can Pèlacs planteja un escenari de simbiosi del qual tots dos sortiran beneficiats, entre altres coses pel repartiment dels costos derivats de l'execució de les rompudes i pel manteniment de les infraestructures amb l'activitat agrària.

Promoció turística local

Un turista és aquell visitant d'una zona que hi pernocta com a mínim una nit. A Matadepera, a causa de la inexistència de places hoteleres, albergs o càmpings, no es pot

parlar de turisme en sentit estricte. No obstant, la paraula *turisme* també fa referència a activitats excursionistes o visites d'un dia. És en aquest sentit que s'utilitzarà a continuació. Al municipi de Matadepera s'estan duent a terme una sèrie d'iniciatives encaminades a promoure la visita al municipi de diferents sectors de públic potencials. La Regidoria de Turisme i Promoció Econòmica de l'Ajuntament de Matadepera intenta promoure la imatge d'un municipi que aposta pel Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, considerat l'actiu turístic més important pel volum de visitants que rep anualment. La regidoria ha enllestit un itinerari basat en el patrimoni rural –barraques de vinya, forns de calç, masies, etc.– com a herència del passat agrosilvopastoral del poble. A més, pretén donar a conèixer especialment la gastronomia local per consolidar el sector de la restauració.

En aquest context, i amb l'objectiu de promoure el turisme, el municipi hauria de pensar a potenciar una imatge basada en el respecte pel patrimoni rural –edificis, petites construccions de pedra seca, pagesos i pageses, coneixements locals, varietats locals de fruiters i de cereals– i la protecció del seu entorn natural privilegiat com a recursos turístics més importants. En aquest plantejament adquireix gran importància l'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs, la qual utilitza pràctiques culturals tradicionals i varietats locals tot contribuint a la conservació de l'entorn natural. La comercialització de productes agrícoles locals a través de restaurants del mateix municipi s'aplica en diverses comarques del Pirineu com a estratègia de sortida dels productes agrícoles i com a atractiu gastronòmic afegit per als restaurants (CAMPILLO I FONT, 2004). Aquest sistema es podria aplicar a Matadepera.

L'educació ambiental

La finca de Can Pèlacs i l'explotació d'agricultura ecològica ofereixen un bon marc per a les activitats d'educació ambiental al municipi i a la marca. El fet que l'explotació es dugui a terme amb criteris agroecològics i que estigui íntegrament situada al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac fan de Can Pèlacs una finca especialment indicada per tractar la relació que les comunitats i el seu sistema socioeconòmic han establert amb el sistema biofísic al llarg del temps. Els canvis històrics en la relació societat-medi, a escala local o regional i amb el cas d'estudi de Can Pèlacs, podrien ser el fil conductor d'una estratègia que englobaria totes les qüestions que ha de tractar l'educació ambiental: coneixement i conservació de la biodiversitat, sostenibilitat en la utilització dels recursos, impactes de l'activitat humana en el medi i prevenció d'impactes ambientals, espais naturals protegits, etc. De fet, actualment la finca ja aconsegueix aquesta funció, en ser visitada freqüentment per alumnes d'educació infantil i primària, cursos de divulgació ambiental per a totes les edats o grups que concerten visites a l'explotació. Un disseny conjunt d'una estratègia d'educació ambiental per part dels gestors de la finca, els centres d'educació infantil i primària i els instituts d'educació secundària del municipi, així com la Regidoria d'Ensenyament de l'Ajuntament de Matadepera i les diverses entitats municipals que treballen en qüestions ambientals, permetria una major qualitat en l'ensenyament, una major organització de les visites a la finca i un valor afegit per als masovers. D'altra banda, hi hauria la possibilitat d'ampliar l'oferta educativa i de formació a

l'àmbit acadèmic, tècnic i pagès amb l'organització de jornades, cursos, cicles, etc.

Manteniment de patrimoni rural

L'explotació de Can Pèlacs i les activitats de la masoveria asseguren el manteniment d'una part del patrimoni rural de Matadepera: la masoveria, la pairalia, les basses, els canals de rec, el sistema de feixes, etc. Els elements d'arquitectura rural, com les masies, els marges de pedra seca, les barraques de vinya, els forns de calç, les fonts o les basses, són petits testimonis de la hibridació entre allò humà i allò natural al llarg dels segles (BOADA I OTERO, 2006), i tenen una gran importància socioambiental. Les diferents tipologies de patrimoni rural són una font immillorable per a l'anàlisi de la interacció entre medi i societat al llarg de diferents períodes històrics i dels canvis socioecològics que s'han produït al llarg del temps. A més, el patrimoni rural és expressió de formes de vida locals, que poden esdevenir, amb les estratègies adequades de catalogació i posada en valor, un motor important per al desenvolupament sostenible del territori rural.

Conclusions i línies d'actuació

L'anàlisi de l'explotació d'agricultura ecològica de Can Pèlacs ha posat de manifest els avantatges d'una activitat agrària dissenyada amb criteris de sostenibilitat. A més a més, el consum local de productes alimentaris redueix la importació de productes de fora del municipi i permet apropar-se al model de sobirania alimentària tan desitjable per a la reducció d'impactes socioecològics a escala mundial. Davant el valor de les activitats agrosilvopastorals tradicionals o agroecològiques per a la conservació del territori i el benestar socioeconòmic, el manteniment i la dinamització de l'afeblit sector primari del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac adquireix especial rellevància. La recuperació de l'activitat agrícola i ramadera va més enllà d'una motivació nostàlgica o antropològica, i es presenta com una estratègia de gestió ambiental de l'entorn i d'implicació social dels habitants del municipi. El Consell Local del Medi Ambient de Matadepera està treballant en el foment d'activitats agrosilvopastorals sostenibles al municipi de Matadepera. Fins ara, s'ha redactat la *Proposta de conreu de vinya i producció tradicional de vi a la masia de Can Bofí* (CLMA, 2005) que planteja la possibilitat de dedicar una superfície d'uns 7.000 m² al conreu ecològic de vinya, produir el vi a la mateixa masia i comercialitzar el producte amb un sistema de venda directa en un mercat d'abast local. També s'està treballant, juntament amb l'ADF, en la viabilitat d'una gestió ramadera del combustible i del paisatge, que alhora asseguraria el manteniment dels camps inactius per la necessitat d'utilitzar-los per a la producció de farratge, així com la recuperació d'estructures de suport a l'activitat ramadera que avui estan en desús (abeuradors, corrals, etc.).

La incorporació d'estratègies de desenvolupament i consolidació de les activitats agrosilvopastorals sostenibles i la consideració de la dimensió ambiental del sector primari com a element central en la gestió dels espais naturals protegits són clau per a l'èxit de la conservació de la natura. Però aquesta nova tendència en la gestió d'espais naturals protegits s'ha d'emmarcar en un procés de divul-

gació de la importància ambiental de l'agricultura, la ramaderia i la silvicultura que permeti la superació del *sentiment antiprimari* o *antipagès* present en l'àmbit de les relacions personals, en alguns cercles acadèmics i fins i tot en la gestió administrativa d'alguns espais naturals protegits.

Bibliografia

- AGRUPACIÓ DE DEFENSA FORESTAL DE MATADEPERA (2005). *Projecte d'actuacions per a la prevenció de Grans Incendis Forestals al municipi de Matadepera*. Inèdit.
- AGUIRRE (2003). «Comercialización de productos ecológicos». Heras, Jorge de las; Fabeiro, Concepción; Meco, Ramón (2003). *Fundamentos de agricultura ecológica*. Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha.
- AMETLLER, Manel (1997). *Els orígens del nou poble de Matadepera 1768-1868*. Matadepera: Parròquia Sant Joan.
- ARTIGAS, Miquel (1983). «Estudi de les intervencions immobiliàries a Matadepera durant el període 1960-1980». *Pla general d'ordenació de Matadepera*.
- BOADA, Martí; OTERO, Iago (en premsa). «La protecció dels espais d'interès natural i l'economia agroforestal». Congrés del Món Rural de Catalunya 2006. Barcelona: Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Generalitat de Catalunya.
- BOADA, Martí; ZAHONERO, Anna (1998). *Medi ambient, una crisi civilitzadora*. Barcelona: Edicions La Magrana.
- CAMPILLO, Xavier; FONT, Xavier (2004). *Avaluació de la sostenibilitat del turisme a l'Alt Pirineu i Aran*. Barcelona: Consell Assessor per al Desenvolupament Sostenible, Generalitat de Catalunya.
- CONSELL LOCAL DEL MEDI AMBIENT DE MATADEPERA (2005). *Proposta de conreu de vinya i producció tradicional de vi a la masia de Can Bofí*. Inèdit.
- CONSORCI FORESTAL DE CATALUNYA I CONFEDERACIÓN DE ORGANIZACIONES DE SILVICULTORES DE ESPAÑA (2005). *Conclusiones de la II Conferència Internacional sobre Estratègies de Prevenció d'Incendis al Sud de Europa*. (Barcelona, 9-11 de maig de 2005). Versió digital.
- ESCALONA, Alba; GARRIGA, Adrià (2003). *Avantprojecte de gestió agrària de la finca de Can Pèlacs*. Inèdit.
- HECHT, Susanna (1999). «La evolución del pensamiento agroecológico». Altieri (1999). *Agroecología: bases científicas para una agricultura sustentable*. Montevideo: Nordan.
- NORGAARD, Richard (1985). *Bases científicas de la agroecología* a Altieri. *Agroecología. Bases científicas de la agricultura alternativa*. Xile: Cetal Ediciones.
- OTERO, Iago (2005). «Història ambiental: marc conceptual i proposta d'aplicació al municipi de Matadepera (segles XVIII-XX)». *Terme*, núm. 16; pàg. 33-54. Terrassa: Centre d'Estudis Històrics.
- PINTÓ, Josep; PANAREDA, Josep Maria (1995). *Mapa de vegetació de Sant Llorenç del Munt*. Terrassa: Aster Editorial.
- PIQUÉ, Míriam (2004). «La gestió forestal com a eina per a la prevenció dels grans incendis forestals». Plana, Eduard (ed.) (2004). *Incendis forestals, dimensió socioambiental, gestió del risc i ecologia del foc*. Solsona: Xarxa ALINFO XCT2001-00061.
- REAL, Joan (2005). «L'àliga perdiguera: un indicador de l'estat de conservació de Sant Llorenç del Munt». *Sota-*

bosc núm. 5; pàg. 10-11. Matadepera: Consell Local del Medi Ambient.

ROCA, Pere (2003). «Estudi introductori». Comasòlivas, Joan (ed.) (2003). *Dietari de Francesc Gorina i Riera, pagès de Matadepera, 1841-1904*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes/Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

RODÀ, Ferran (1999). «Ecologia del paisatge: perspectives per a la conservació». Diversos autors (1999). *Parcs Naturals. Més enllà dels límits*. Barcelona: Departament de la Presidència, Generalitat de Catalunya.

TOLEDO, Víctor (1998). «Estudiar lo rural desde una perspectiva interdisciplinaria: el enfoque ecológico-sociológico». Valdivia, E. ed. (1998). *Memorias del V Congreso Latinoamericano de Sociología Rural*. Mèxic DF: UACH.

UNIVERSIDAD INTERNACIONAL MENÉNDEZ PELAYO (Santander) (1994). *Recursos hidrogeológicos y recursos hídricos no convencionales. Seminario de la UIMP de Santander, 30 de agosto al 3 de setiembre de 1993*. Madrid: Ministeri d'Obres Públiques, Transports i Medi Ambient. Direcció General d'Obres Hidràuliques.